

ՀԱՉԱԿ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.

Յայտարարում ենք, որ Հնչակեան Յեղափոխական Կուսակցութիւնը պաշտօնապէս միացել է Հռչակաւոր Արեւելեան Դաշնակցութեան հետ (Անաթօլիքի՝ Օմսպօնդիւս, — Confédération Orientale), որ կազմված է մականոցաւոր, ալբանական ու կրետական յոյն յեղափոխական մասնախմբերից և որի նախագահն է նշանաւոր յեղափոխական յոյն զօրավար (général) Դիմիտրի Ն. Բօցարիս: Արեւելեան Դաշնակցութեան նպատակն է՝ աջակցել բռնապետական լծի տակ հեծող արեւելքի բոլոր ժողովրդների ազատման գործին: Նա, դաշնակցելով Հնչակեան Յ. Կուսակցութեան հետ, կաջակցէ նաև հայ յեղափոխական գործին:

ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՐՑԵՐ.

Քաղաքական կերպերը
և

յեղափոխական աշխատութիւնը.

(Յօդուած երրորդ.)

«Հնչակի» վերջին համարի առաջնորդողում մենք ասացինք, թէ իր մէջ տեղի ունենալով տնտեսական ձեւերի ներքին կերպարանափոխութիւն դէպի խոշոր արդիւնաբերութիւնը, հայ ժողովուրդը բնական պահանջ ունի վերացնելու այն բոլոր քաղաքական պայմանները, որոնք այժմ իրանց գոյութեամբ արգելք են հանդիսանում այդ կերպարանափոխութեան պրօցէսին և տնտեսական զարգացման: Դա մի կողմից: Միւս կողմից ծագում է պահանջ այնպիսի սոր քաղաքական պայմանների հաստատութեան, որոնք արդիւնաբերութեան այդ նոր, մուտք գործող կերպերին միջոց տան ազատաբար աճելու և զարգանալու: Այստեղից մենք կարող ենք հետևանք աշխատել, թէ երբ մի երկրում մուտք են գործում արդիւնաբերութեան նախկիններից բոլորովին տարբեր կերպեր, այդ երկրի քաղաքական պայ

մաններն էլ պէտք է փոխվեն և վերակազմվեն արդիւնաբերութեան այդ նոր, այդ մուտք գործող կերպերի համապատասխան քաղաքական պայմանների վրայ, որոնք էլ իրանց կողմից նոյնպէս բոլորովին տարբեր են նախկիններից: Այսպէս, արդիւնաբերութեան ձեւերի կերպարանափոխութեանը անխուսափելի, ճակատագրական կերպով պէտք է յաջորդէ քաղաքական, հասարակական ու իրաւական կացութեան ընդհանուր կերպարանափոխութիւն: Այժմ մի հարց է ծագում: Որո՞նք են այն քաղաքական կերպերը, պայմանները, որ, վերացնելով արգելքները, կը նպաստեն հայ ժողովրդի տնտեսական առաջադիմութեան, այսինքն խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացման և դրանով նրա ամբողջ կուլտուրական առաջադիմութեան: Անցեալ անգամ մենք տեսանք, որ առհասարակ ժողովրդի վերաբերութեամբ այդ քաղաքական գլխաւոր պայմաններից մէկը նախ և առաջ տաճկահայի քաղաքական զատումն է թիւրքիայից, նրա ազգային անկախութիւնն է: Տաճկահայ ազգային անկախութիւնն այժմ դարձել է մէկ իրապէս անհրաժեշտ հարկաւորութիւն, կենսական մի ներքին պահանջ: Հետեւեալ, այդ կէտը յայտնվում է հայ յեղափոխականների հանդէպ դրված քաղաքական առաջնակարգ խնդիրներից մէկը տաճկահայերի նկատմամբ: Բայց դա առաջնակարգ խնդիրներից մէկըն է և ո՛չ միակը: Ամբողջ հայութեան տնտեսական զարգացման և ընդհանուր կուլտուրական առաջադիմութեան համար անհրաժեշտ է վերացումն միապետական, ինքնիշխանական քաղաքական պայմանների և հաստատութիւն այնպիսի քաղաքական կերպերի, որոնք ժողովրդին տան մարդկային ու քաղաքացու իրաւունքներ, ուրիշ խօսքով՝ քաղաքական ազատութիւն: Ազատութիւն մամուլի, խօսքի, կրթութեան, խղճի, ազատութիւն գումարման, ընկերութիւններ հիմնելու, ազատութիւն պարապմունքի, տեղափոխութեան ու երթևեկութեան. անձի ու բնակարանի անբռնաբարութիւն. քուէարկութեան և ընտրողական ազատութիւն. զէնք կրելու ազատութիւն և այլն — ահա գլխաւոր սկզբունքներն այն իրաւունքների, որոնք կոչվում են մարդկա-

յին ու քաղաքացու իրաւունքները։ Արանց գոյութեամբ կառավարչական կերպն էլ սկսեց լինի ներկայացուցչական, այսինքն ժողովրդային բուհարկութեամբ ընտրված պատգամաւորները կազմում են օրէնսդիր ժողովը որ լիազօր իրաւունք ունի կառավարչական բոլոր գործերում։ Այդ իրաւունքներին, այլ խօսքով՝ քաղաքական ազատութեան՝ ձեռք բերելը միանգամայն անհրաժեշտ է ամբողջ հայութեան տնտեսական վարչացման և առհասարակ կուլտուրական ընդհանուր առաջադիմութեան համար։

Բայց այստեղ աշխատաւոր ժողովրդի առջադիմութեան ու շահերի տեսակէտից ծագում է մի խնդիր, որ իր կարեւորութեամբ առաջնակարգ է։ Տեսնենք թէ ինչումն է կայանում այդ խնդիրը։

Մենք գիտենք, որ խոշոր արդիւնաբերութեան աճման ու զարգացման պահանջն առաջացնում է մտրդկային ու քաղաքացու իրաւունքների, քաղաքական ազատութեան հաստատութեան պահանջը։ Բայց խոշոր արդիւնագործութեան այժման՝ կոալիտալական՝ կերպերը կը զարգացնեն հայերիս մէջ այն՝ լոկ օրափարձով ապրող և բացի իր երկու ձեռքից ուրիշ ոչինչ սեփականութիւն չունեցող՝ ժողովրդային ընդհանրութիւն կազմող աղքատ ու աշխատաւոր զանաւարդը, որ կոչվում է պրօլետարիատ։ Եւ այսպէս տեսնում ենք, որ մի կողմից խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացումը պայմանաւորում է հայութեան քաղաքական ազատութեան իրականացումը ու տնտեսական զարգացումը և ուրեմն նպաստում նրա ընդհանուր առաջադիմութեանը։ Բայց միւս կողմից չարժեքալի աճող աղքատին հարստութիւնը նա կը զգէ մէկ առանձնաշնորհված դասակարգի ձեռք և ահազին քանակութեամբ կը բաղձնայէ աղքատ, վարձվոր աշխատաւորների, պրօլետարիի թիւը։ Դա է խոշոր արդիւնաբերութեան զարգացման բնական ընթացքը։ այդպէս է նա կատարվել ու կատարվում քաղաքակրթված ազգերի մէջ։ զա էլ կը լինի նըրա ընթացքը և հայոց մէջ, ուր կապիտալական խոշոր արդիւնաբերութեան կերպերն արդէն դրել են «իրանց բոյնը»։ Ահա հէնց այդ կէտը հայ ճշմարիտ առաջադէմ՝ յեղափոխականներին սլաքաւորացնում է իրանց յեղափոխական ներկայ աշխատութիւնը նախագծել ու որոշել հայկական տնտեսական իրականութեան համապատասխան կերպով։ Միանգամ սկսել են գոյութիւն ունենալ կապիտալական արդիւնաբերութեան կերպեր, որոնք ճակատագրական կերպով պէտք է ստեղծեն հայ պրօլետարիատ զանաւարդ, որը այսօր դեռ սաղմի մէջ է բայց՝ գնալով շարունակ պիտի աճէ ու մեծանայ՝ շնորհով նոյն արդիւնաբերութեան կերպերի անընդհատ

զարգացման, — հէնց դրա հիման վրայ մեր, սօցիալիստ, ներիս, այսօրվան քաղաքական պահանջները պէտք է համապատասխան լինեն այդ ծագող զանաւարդի, աշխատաւոր ընդհանրութեան շահերին։ Մենք պէտք է ձգտենք ձեռք բերել այնպիսի քաղաքական կերպեր, որ տան միջոցներ անմիջապէս նախաձեռնելու աշխատաւոր դասակարգի շահերի համաձայն հասարակական աշխատութեան։ Այդ պատճառով մեր այսօրվան յեղափոխական աշխատութիւնն էլ պէտք է ունենայ այնպիսի ընթացք ու եղանակներ, որ կարող լինենք ձեռք բերել մեր սպաւաղ աշխատութիւնը դիւրացնող քաղաքական կերպեր։ Այդ կէտից ուղղակի առաջանում է այսպիսի եզրակացութիւն։ — պէտք է պարզել ու որոշել թէ ինչ քաղաքական կերպեր են հարկաւոր, որ ոչ միայն նը պատեն հայութեան տնտեսական ու կուլտուրական զարգացման ընդհանրապէս, այլ և ստեղծեն նպաստաւոր պայմաններ հայ աշխատաւոր ընդհանրութեան շահերի ու ձգտումների աղատ արտայայտութեան և նը բանց համապատասխան աշխատութեան համար։

Մեր սոցիալիստական առաջին մասում մենք տեսնենք, որ հայութեան տնտեսական զարգացման համար անհրաժեշտ է ձեռք բերել քաղաքական ազատութիւն։ Բայց այդ ասելով դեռ ամեն բան չէ պարզվում։ Դրանով միայն հասկացվում է յայտնի քաղաքական սկզբունքների գոյութեան հարկաւորութիւնը, մինչդեռ այդ սկզբունքների գործնական արտայայտութիւնը կարող է լինել սահմանափակ, որպէս կարող է լինել նաև ընդարձակ, այսինքն սահմանադրական կարգերը կարող են լինել աստուել կամ պակաս աղատ, կարող են տալ ժողովրդին մարդկային ու քաղաքացու իրաւունքներ սահմանափակ և կամ ընդարձակ ծաւալով։ Աշխատաւոր ընդհանրութեան շահերի տեսակէտից՝ մենք պէտք է ձգտենք ձեռք բերել քաղաքական ընդարձակ ազատութիւն, ընդարձակ ու միավարական սահմանադրութիւն, ու միավարական քաղաքական կերպեր։ Ձեռք բերելով այդպիսի քաղաքական պայմաններ, մի կողմից կը ստեղծվեն միջոցներ տնտեսական աղատ զարգացման համար և առաջադիմութեան շուրջի վրայ կանգնէ առհասարակ հայութեան կուլտուրական կեանքը։ միւս կողմից աշխատաւոր ընդհանրութիւնը կը զարգանայ քաղաքականապէս, ընդհանուր և ուղղակի քուէարկութեան իրաւունքի միջոցով կարող կը լինի միջամտել քաղաքական գործերում, միջոցներ կունենայ մաքառելու կապիտալի ճնշումների դէմ, համախմբվելու, միանալու ու կազմակերպվելու իրեն մէկ առանձին զանաւարդ՝ իր առանձին շահերով, որպէս զի այդպիսով պատրաստէ իր մարդկային ու

տնտեսական բարորութեան ճշմարիտ, վերջնական ազատման յայթանակելու Բացի այդ, առավելարական քաղաքական կերպերը միջոց կը տան աշխատատեղերին հովանաւորող օրէնքներ, բանտարական օրէնագրութիւն հաստատելու, զգալի կերպով մեղմացնելու այն չարիքները, որ ճակատագրական կերպով պատճառում է հապիտաւական արդիւնաբերութիւնը և կարճացնելու կապի լի տիրապետութեան չըջանի տնտեսութիւնը:

Մեր մինչև հիմա առածներէից յետոյ զալիս ենք այն եղբայրացիութեան, թէ հայ յեղափոխութեան անմիջական, մօտակայ նպատակն է՝ վերացումն միապետական, ինքնիշխանական բոլոր կարգերի և ձեռք բերել առավելարական քաղաքական ազատութիւն: Մեր մինչև հիմա առածներէից յետոյ նոյնպէս օրոշվում է, թէ յեղափոխական որպիսի աշխատութիւն է պէտք: Մեր աշխատութիւնը պէտք է կենտրոնացնենք հայ աշխատաւոր ընդհանրութեան վրայ, ինչպէս տարածելով նրա մէջ յեղափոխութեան իմաստի ու նպատակների գաղափարներն ու սկզբունքները, նոյնպէս պատրաստելով նրա մէջ ընդհանուր ապստամբութեան ոյժը, կազմակերպութիւնը: Այժմ հայ աշխատաւոր ընդհանրութիւնը կազմուած է երկու զլիւստոր մասից. մէկը՝ փոքրաթիւ, քաղաքային բանւորները, միւսը՝ ստուար մեծամասնութիւնը՝ գիւղացիները: Մենք ունենք խոշոր արդիւնաբերութեան կենտրոն կազմող վայրեր, որ բանւորների չըջաննրում պէտք է տարածել ու բացատրել նրանց քաղաքական ու տնտեսական շահերի սկզբունքներն ու գաղափարները, լուսարանել սօցիալիստական ձգտումների նշանակութիւնը նրանց շահերի վերաբերութեամբ և կազմակերպել նրանցից բանւորական խմբեր՝ ընդունալ յեղափոխութեան ժամանակ պաշտպան լինելու իրանց քաղաքական առավելարական պահանջների և այդպիսով յօգուտ աշխատաւոր ընդհանրութեան ճնշում ու աղղկելութիւն գործելու յեղափոխական անցքերի ընթացքի վրայ: Բնակելով քաղաքներում ու գրանով կուլ տուրապէս առելի հասունացած, քան գիւղացիները և մի և նոյն ժամանակ սօցիալիստական ձգտումներն ուղղակի արդիւնք լինելով բանւորական շահերի, հայ բանւորները յայտնվում են յեղափոխութեան ոյժերի զըլ խաւոր տարրը: Յետոյ, կայ գիւղացի ժողովուրդը: Եթէ սա իր տնտեսական տարրեր պայմանների շնորհով ընդունակ չէ իւրացնելու սօցիալիզմի գաղափարները, սա կայն իր հասարակական դրութիւնը, իր ձգտումներն ու շահերը միանգամայն մեծ դիւրութիւն են տալիս նրան ըմբռնելու առավելարական կերպերի պահանջը: Եւս առելի: Նրա առաւել ընդունակ մասը կը յայտնվէ Զերմ Զատագով այդ կերպերի հէնց այն պատճառով,

որ զրանք տալիս են միջոցներ արմատականապէս բարեկարգելու գիւղական ժողովրդի հարկային սխառւմն ու հողային յարաբերութիւնները և օժտում են նրան քաղաքական ընդարձակ իրաւունքներով: Առավելարական քաղաքական կերպերն ամբողջով, գիւղական ժողովուրդը յեղափոխութեան միջոցին՝ իր բազմաթիւ լինելու շնորհով յայտնի հանգամանքներում կարող է մինչև անգամ վճռական դեր կատարել յօգուտ այդ կերպերի հաստատութեան: Հետեւաբար, յեղափոխութեան նպատակայարմար ելքի աջողութիւններն զիւրացնելու համար, միանգամայն անհրաժեշտ է՝ գիւղական ժողովրդի մէջ ապստամբական ոյժեր կազմակերպելով հանդերձ ընդարձակ պրօպագանդա անել առավելարական սկզբունքների ու գաղափարների:

Ահա՛ այն կազմակերպական, պրօպագանդական ու ազդիւտացիական յեղափոխական աշխատութիւնը, որ պէտք է կենտրոնանայ աշխատաւոր ընդհանրութեան վրայ: Այդ աշխատութիւնն ընկնում է յեղափոխական երկ տասարդութեան վրայ: Բայց որպէս զի նա կորոզանայ կատարել այդ, նախ և առաջ պէտք է միտնգամայն հրաժարէ նախապաշարումներից և հասկանայ, որ հայկական յեղափոխութեան իմաստը չէ կայանում աղգային վիրաւորված անձնասիրութիւնից առաջացած կոյր վերէմիջորութեան և կամ աղգային „նախկին փոքրի վերածնութեան“ մէջ: Այդպիսի ձգտումներ կարող են ունենալ նեղասիրտ ու նեղամիտ անհատներ, ո՛րքան կուզէք՝ բազմաթիւ անհատներ, թէկուզ նայն իսկ ժողովրդի մէջ, որ ամբիջական կերպով գիտէ իր կենսական ցուները, և ո՛չ միայն մեր՝ այսպէս կոչված՝ յեղափոխականների շարքերում: Սրանք զեւ չեն հասկացել, թէ յեղափոխութեան անհրաժեշտութիւնը հայ ժողովրդի կենսական ներքին, օրգանական պահանջ է: Հրաժարվելով նախապաշարումներից, յեղափոխական երիտասարդութիւնը պէտք է օրոշէ ու պարզէ իրան յեղափոխութեան տնտեսական ու գործնական ծրագիրը, նրա պատմական, հասարակական նշանակութիւնը, նրա էական պատճառները և թէ՛ օրիապէս հաւանական ընթացքը: Իսկ այդ բոլորը որոշելու և նպատակայարմար աշխատութեան ձեւնարկելու համար՝ յեղափոխական երիտասարդութեանը անհրաժեշտ է իւրացնել առհասարակ մտրդկային կեանքի հասարակական տնտեսական երեւոյթների ճշմարիտ գիտական հասկացողութիւնը, մշակել իր մէջ կրիտիկական, քննող հայեացք՝ այդ երեւոյթների վրայ, ընդարձակելով իր մտաւոր հորիզոնը: Իսկ զրա համար նրան հարկաւոր է ըմբռնել կարլ Մարքսի շիօշայի (գալոցի) այն մատերիալիստ փիլիսոփայական վարդապետութիւնը՝ գիտական սօցիալիզմը, որ գիտութեան վերջին խօսքն է, որ մատն

րիալիստ - գիտական մեկնաբանութիւն է տալիս մարդկային կեանքի էվոլյուցիային (յեղաշրջման) և միանգամայն որոշում նրա առաջադիմութեան ուղին ու նրա ապագայ հանրակացութեան կերպերը, թող չանեն մեզ այն տարօրինակ ու պարզամիտ առարկութիւնը, թէ սօցիալիզմը վերագրելի է, յատուկ է միայն Եւրոպային: Սօցիալիզմի գիտական հետազոտութիւնների աղբիւրն ու հիմքը եղել է եւրօպական ազգերի տնտեսական կեանքը, բայց դրանից չէ կարելի հետեցնել, թէ սօցիալիզմը եւրօպական ազգութիւնների մենաշնորհ է: Սօցիալիզմը գիտութիւն է, նա փիլիսոփայական մէկ ամբողջ աշխարհահայեացք է և իրեն այդպիսի՝ նա կոտակված է ամեն մէկ անհատի, ամեն մէկ ազգի, ամբողջ մարդկութեան: Եւ նա ոչ միայն պարզապէս փիլիսոփայական, այլ յեղափոխական - փիլիսոփայական աշխարհահայեացք է, որ որոշում ու նախագծում է ազգերի կապի տալիս շրջանից յետոյ զալիք մարդկային հասարակ կան, տնտեսական ու մասնաւոր ամբողջ հանրակացութեան նոր - սօցիալիստական - շրջանը: Աս, կործանելով ներկայ միաժամ հանրակացութիւնը, իրերի ընթացքի շնորհով կիրականանայ նոյնպէս ճակատագրական կերպով, որպէս ճակատագրական կերպով այժմեան հանրակացութիւնը կառուցեց իր հոյակապ չէնքը նոյն իր կործանած աւատական հանրակացութեան աւերակների վրայ: Եւ հայ յեղափոխական երիտասարդութիւնը թող պարզէ իրան ու իւրացնէ այդ յեղափոխական գիտական թէօրիան, այդ ամենաառաջադէմ գաղափարը, աշխարհահայեացքը և այդ զէնքով թափանցէ աշխատաւոր ժողովրդի խաւերը: Միայն այդ ժամանակ նա կը կանգնէ իր դերի բարձրութեան վրայ և կարող կը լինի հպարտութեամբ մտածել մեծ գործի ապագայի մասին: «Առանց յեղափոխական թէօրիայի չը կայ յեղափոխական շարժում՝ բառիս իմաստով նշանակութեամբ: Ամեն մի դասակարգ, որ ունի ձգտում ազատվելու, ամեն մի յեղափոխական կուսակցութիւն, որ ձգտում է իր ձեռքը զցել իշխանութիւնը (յօգուտ ժողովրդի, կամ նրա այս կամ այն դասակարգի), — յեղափոխական են մինչև այն աստիճան, ինչ աստիճան նրանք իրանցից ներկայացնում են հասարակական առաւելագոյն առաջադէմ հոսանքները, և հետևաբար յայտնվում են իրանց ժամանակի ամենաառաջադէմ գաղափարների տէրեր: Այն գաղափարը, իդէան, որ իր ներքին բովանդակութեամբ յեղափոխական է, մի տեսակ զինամիտ է, որ չի փոխարինվիլ աշխարհիս ոչ մի պայթուցիկ նիւթով:»

ՄԻ ՄԵԾ ՍԻԱԼ.

«Ամեն մի մահկանացու սխալական է» կըսէ ժողովրդային առածը:

Եւ իրաւ, աստուածները և աստուածներէ առանձնաշնորհաւ վեհափառներն են միայն, որ սխալ չեն ընել, սխալ չեն գործել, մի խօսքով՝ չեն սխալիր:

Մենք, հայ յեղափոխականներս, պարզ մահկանացու լինելով կարող ենք և սխալներ գործել:

Ճշմարտութիւն սիրող անձն երբեք խոյս չը տար իր սխալներու վրայ խօսել ու խորհիլ:

Ամեն մի գործի, ամեն մի ասպարէզի մէջ կարող են սխալներ գտնուիլ: Վա՛յ այն գործին որ սխալներու վրայ կը բալէ. առաւել ևս վա՛յ այն գործիչին, որ իր սխալները նկատելով, կանգ չառնէր միջոցներ ձեռք բերելու, որպէս զի այդ սխալները ուղղուին և որպէս զի դոքա այլ ևս չը կրկնուին:

Հայ յեղափոխականները, առաւել ևս նոքա, որք կոչուած են մի մեծ գործ վարելու, այն է՝ ժողովրդային ազատութեան մեծ գործը՝ չը պիտի խոյս տան ժամանակ առ ժամանակ իւր նայելէ, իրենց գործունէութեան մեծ դաշտի վրայ, խորհելու համար հարկաւ, թէ արդեօք ինչպէս և ինչ միջոցներով կարելի կը լինի այս ինչ, կամ այն ինչ գործուած սխալի առաջն առնել: Եթէ տեղի չունենայ այս և եթէ մենք մեր սխալները նկատելով չաշխատինք զանոնք ուղղելու, այլ ընդհակառակն նետելով գործուած սխալներն մի կողմ, եթէ չարունակենք մեր ճանապարհը, մեր ընթացքը, հարկաւ կուգայ մի օր, երբ մեր առջև կը հանդիսանան խոչնդոտներ, որոնց յաղթել գրեթէ անկարելի կը լինի շատ անգամ...

Որչափ դարգացած և յառաջադիմած է մի ազգ, մի ժողովուրդ, նոյնչափ քիչ տեղ է բռնած նորա կենաց մէջ նախապաշարումը: Ժողովրդոց կեանքի մէջ և մի բացարձակ օրէնք կայ. այն է՝ թէ որչափ ազատ է մի ժողովուրդ, նոյնչափ և քիչ նախապաշարուած է նա: Ուստի քաղաքական կէտն ալ մեծ նշանակութիւն ունի այս տեսակէտով: ստորեկ ժողովուրդները առհասարակ կոյր են, որովհետեւ զանոնք չընապատող մթնոլորտը լի է նախապաշարումներով: Իսկ այդ կուրութեան պատճառը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ նախապաշարումը:

Հայ ժողովուրդի դարեր տեղ քաղաքական ու անտեսական կացութիւնը պատճառ է եղած նորա կուրութեան և չէ ցրուած նորա հնաւանդ նախապաշարումները: Առհասարակ պէտք է ինկատի ունենալ այն կէտը, որ բռնա կալ կառավարութիւնները, որոց միակ նպատակն է ծաւալել խաւարն ու մթութիւնը, լոյսի դէմ պատերազմելով, ոչ միայն չեն աշխատիր ժողովուրդը նախապաշարումներէ ազատելու, այլ ընդհակառակը ամեն ճիգ կը թափեն, ամեն միջոց ի գործ կը դնեն ըստ կարելոյն ընդարձակելու համար նախապաշարումներու ասպարէզը:

Ինչո՞ւ բռնապետութիւններն առհասարակ այնչափ հաւատալ են կրթութեան: Որովհետեւ նոքա գիտեն որ կըր

Թուրքները լոյս, քննող հայեացքներ տարածելով, արմա տախիլ կրնէ ժողովրդային նախապաշարութիւնները: Թիւրք բռնապետութեան քաղաքական անիրաւ կացութեան տակ ճնշուած լինելով, հայ ժողովուրդը գեւ չէ սկսած իր նախապաշարութիւններէ ազատուիլ: Սակայն մարդկային ընդհանուր յառաջագիտութիւնը ջախջախելով ամեն ինչ որ կը խանգարէ իր ընթացքը, ջախջախեց նաև Թիւրք կառավարութեան հայ ժողովրդեան առջև դրած խոչնդոտները: Հայը զգաց իր անտանելի կացութիւնը: Արթնցաւ հայ ժողովուրդը, քչեց իրմէ շուրջ տիրող խաւարը, սկը սաւ խորհիլ ու որոնել այն միակ միջոցը, որով միայն նա կարող կը լինի բարեկարգել իր դրութիւնը: Եղափոխական ոգին ցնցեց նորան: Նա զգաց իր մէջ նոր ոյժ, նոր և ուսնդ և մի մեծ փոփոխութիւն: Յեղափոխական ոգին սկը սաւ գործել իր ազդեցութիւնը, մտաւ գետնափոր խրճիթներու մէջ, մաքրեց նոցա տիրող մթնոլորտը, մերկացրեց ժողովրդեան աչքին իր հինգհարեւամայ կրած օտսկալի տառապանքները և ասոնցմէ ծագած անթիւ ու անհուն չարիքներն, և վերջապէս ցոյց տուաւ ժողովրդեան իր մեծ դատի մանրամասնութիւններն պարունակող ծառը, «չարի և բարոյ ծառը»:

Ահա այն օրէն սուլթանը զայն անիծեց, սակայն ո՛չ միայն զբախտէն դուրս հանել, այլ և ծառէն իսկ հեռացրնել չը կարողացաւ: Ժողովուրդը զգաց իր ոյժը, աւելի՛ ոգևորուեցաւ, աւելի՛ սիրտ ու հոգի առաւ, սկսաւ գործել...

Սակայն ժողովրդային մեծ դատի «վարիչները» սըխալ հասկացան այդ գաղտնի խմատը և սկսան յարձակիլ ո՛չ միայն սուլթանի, այլ և տաճիկ ժողովրդեան, այն է՝ ընդհանուր տաճիկութեան վրայ: Դա էր այն մեծ սխալը, որ ըրին հայ «աղգասէրները» առանց հասկնալու որ իրենց ըրածը որչափ մեծ սխալ է:

Դորա պատճառը հայ «աղգասէրներու» նախապաշարութեամբ ըլլալն է: Անհրեքելի է, որ որչափ բարձր է մարդուս նախապաշարման աստիճանը, նոյնչափ ցած է նորա զարգացման աստիճանը, նոյնչափ թոյլ է զայն զէպի յառաջագիտութիւն մշտն եռանդը, նոյնչափ նեղ է նորա հայեցողութեան հորիզոնը: Նախապաշարում մի կողմէն և զարգացում ու յառաջագիտութիւն միւս կողմէն միշտ իրարու զէմ կուլ մէջ են: Տակաւին նախապաշարութեամբ լինելով և կամ աւելի ճիշդը եթէ ըսենք՝ տակաւին նախապաշարութիւններէ նոր ազատուիլ սկսած լինելով, հայ աղգասէրներն ի մի ձուլեցին երկու միանգամայն հակառակ հասկացողութիւններն, տարրերն, այն է՝ թուրք ժողովուրդն և թուրք կառավարութիւնը: Խմանալով որ թուրք կառավարութիւնը հակառակ է հայութեան մեծ նպատակին, նոքա կարծեցին թէ թուրք ժողովուրդն ալ հակառակ է:

Հարկաւ, սկիզբէն մի այսպիսի կարծիք ունենալը և կամ մի այսպիսի սխալի տեղի տալը ո՛չ այնչափ պախարակելի ու դատաւիտելի էր, որչափ այսօր: Եւ մենք ցաւ ի սիրտ պիտի յայանենք որ նոյն իսկ այսօր կը գտնուին մեր մէջ իրենց կոչումէն շատ ստոր «հրապարակախօսներ»:

որոց կարծես միակ նպատակն է աւելի և աւելի խորստեղել հայ ժողովուրդը այս սխալի լարիւրինթոսին մէջ, որոց գործունէութիւնը կարծես կը կայանայ որչափ կարելի է երկու դրացի ժողովուրդները իրարմէ անջատելու, նոցա յարաբերութիւններն թունաւորելու, աւելի զոգոնելու նոցա և աւելի թշնամացնելու մէջ: Այսօր այս ուղիով քաղցրները, և այն ալ ո՛չ միայն անարժան հրապարակախօսները, ո՛չ միայն յեղափոխականները, այլ և ամեն մի հայ անհատ, մեծ յանցանք կը գործէ և մե՛ծ, շատ մեծ պատասխանատուութեան տակ կիյնայ մարդկութեան և պատմութեան առջև:

Ենթ դիտենք որ ժողովրդային մէն մի անհատ չէ կարող հասնիլ այն աստիճան զարգացման, որպէս զի կարող լինի ըմբռնել ժամանակակից պահանջներն իրենց բոլոր նրբութիւններով: Ժողովուրդը, ամբողջ առհասարակ չը բաւականանայ նոր զարգացման, նոր ձգտումի միայն մի քանի կարեւոր կէտերը հասկնալով: Այդ զարգացման, մտքի, ձգտումի նրբութիւններն հասկնալու համար նորա չը պակսին անհրաժեշտ հանգիստացող բազմաթիւ պարագայներ և հասարակական պայմաններ: Աստի նա այդ բոլորը կը թողու կրթնալ դասակարգին կարգադրելու, կրթնալ բաժնի բովանդակ նշանակութեամբ: Այս այն դասակարգն է որուն կուտան ինտէլիգենտ, վարող, զեկավարող և կամ վարդապետ անականը:

Իայց մենք գիտենք, թէ այն հակառակական ոգին, որ կը տեսնուի հայ ժողովրդեան մէջ, իր սկիզբը, իր ծնունդը առած է ո՛չ այնքան ժողովրդէն, որչափ նորա դատը «վարող» աղգասէրներէն: Մինչև իսկ ենթադրելով թէ գտնուին ոմանք, որք համաձայն չըլլան մեր այդ կարծիքին, այսինքն թէ՛ հակառակական ոգին ժողովուրդէն չէ ծնունդ առած, մենք, որ կոչուած ենք մի մեծ դատ պաշտպանելու, միթէ չը պիտի՞ ամեն մի ճիշդ թախնիք, ամեն մի միջոցի ձեռք զարնենք, այդ Պետաս կար և վերջին ծայր աննպատակադարմար ուղղութեան առաջն առնելու: Ո՛վ կարող է ըսել որ տաճիկ ժողովուրդը մի և նոյն հալածանաց, մի և նոյն անիրաւութեանց ենթակայ չէ, որոց ենթակայ է հայ ժողովուրդը: Չայս վկայած է և կը վկայէ ամեն մի զիւղացի հայ: Իսկ քաղաքացին վկայելով նոյնը, աւելի վատթար է նկարագրած տաճիկ կացութիւնը, մատնանիլ ընելով «հայու ճարպիկութիւնը» աւելի ճիշդ՝ տոկունութիւնը: «Հայը ճարպիկ է» կըսէ քաղաքացին, նա ամեն ծակէ կարող է մտնել, ուստի և չը նայելով կառավարութեան հալածանաց, ան այս կամ այն կերպիւ կարող կը լինի աւելի՛ հատուտուն եղանակաւ կարգադրել իր գործերն և աւելի՛ բարեքել իր կացութիւնը (հարկաւ, համեմատաբար):

Եւ այս ճամարտութիւնը երևան կենէ, երբ անաչառ ու անկողմնակալ աչքով հետազոտենք երկու ժողովրդոց կենցաղավարութիւնը, ինչպէս քաղաքացի, նոյնպէս և գիւղերու մէջ: Մտէք առաջին պատահած քաղաքը և դուք կը տեսնէք որ հայերու տները աւելի՛ ընդարձակ, աւելի՛ չքեղ, աւելի պայծառ ու մաքուր են, քան տաճիկացի: Տու

նը մոռնա՞ք և կը տեսնէ՞ք աւելի լաւ, աւելի մաքուր և աւելի չքեղ կապրի քան իր գրացիներ Դպրոցներն նոյնպէս, եկեղեցիներն և այլ ազգային հիմնարկութիւնները՝ նոյնպէս Մոռնա՞ք գիւղը, զուր անպատճառ կը տեսնէ՞ք որ հայ գիւղացիներն աւելի հող, աւելի տաւար ունին, քան իր գրացի տաճիկը (սկէտք չէ չիթիկ տաճիկ գիւղացիներ, տաճիկ կալուածատէրի հետ)։ Մոռնա՞ք բանտը, կը տեսնէ՞ք թէ հայը բանտարկուած է, կամ «խնդրի» համար, կամ թերթի և կամ դէնքի, շատ քիչ են և հազուադէպ հայ գողեր, մինչդեռ տաճիկ բանտարկեալները միծաւ մաւամբ գողութեան և աւազադուութեան համար են բանտարկուած։ Թերևս գտնուին աղքատներ, որք առարկան մեղի, թէ հայը տաճիկէն բարոյական է, այդ պատճառաւ ալ գող չէ։ Այլ կը պատասխանենք մենք, գողութեան աղբիւրը աղքատութիւնն է. տաճիկն աւելի աղքատ է, քան հայը։

Այդ առաջ էր, որ թուրք ժողովուրդը քիչ թէ շատ առանձնաշնորհեալ կերեւէր, սակայն և ի՞նչ առանձնաշնորհում. նա իրաւունք ունէր կարմիր ֆէս կրելու, իսկ հայը ո՛չ. նա իրաւունք ունէր ինչ գոյնով և ձևով հագուստ որ ուզեր հագնելու, որմէ զրկուած էր հայը. նա իրաւունք ունէր իր պատուհաններն ապակիով ծածկելու, իսկ հայը ո՛չ, և այլն և այլն, բոլորը սոյնանման աննշան բաներ, որոնցմով ո՛չ մի կրնար կշտացնել և ո՛չ ալ հանգիստ ըլլալ։

Այո՛, առանձնաշնորհեալ են և այսօր տաճիկները, սակայն ո՛չ ամենը, այլ փոքրամասնութիւն մը։ Առանձնորհեալ են հարուստները, կալուածատէրերն, պաշտօնեաները, իսկ ժողովուրդը, գիւղացիներն մերայիններին նման ճշուած են, հարստահարուած են, նեղուած են։ Եւ միթէ՞ մեր հարուստները բաղդատմամբ աղքատներու հետ առանձնաշնորհեալ չեն։

Ասով ես չեմ ուզեր ըսել, որ մեր և տաճիկներու միջև թշնամութիւն տեղի չէ ունեցած։ Այո՛, թշնամութիւն եղած է և այսօր ալ կայ։ Սակայն թէ ինչո՞ւ է եղած, ի՞նչ հիմունք է ունեցած ազգ. թշնամութիւնը և թէ ինչո՞ւ կայ այսօր իսկ, դա՛ և խնդրի տարբերութիւնը, որոյ և միայն որոյ վրայ կարելի է խօսել, խօսել երկարօրէն, առանց թշնամական ոգի կրելու, և, առաւել ևս, առանց թշնամական ոգի տարածելու երկու գրացի, քաղաքական ու տնտեսական տեսակէտով միակերպ զօրութեամբ ճշուած, հալածուած ժողովրդոց մէջ, որոց ցաւերը, գանգատները մի են և կը պահանջեն միօրինակ դարման։

Քարբերդ .

Ազատասէր .

(Կը շարունակվէ.)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐԿԻԱՅԻՅ .

Մեզ գրում են հետեւեալը . —

«Համագումար ժողովոյ եկեղեցական առանձնաշնորհմանց մասին Բ. Դրան մատուցած յայտնի խնդրագոյն պա-

տասխանը երկար ատեն ձգձգուելէ վերջ, գուցէ այդ վերադարձուած, կրճտուած ու սրբագրուած խնդրագոյն իբր պատասխան, Բ. Դրան ներկայ տարւոյս մարտ 29 թ. հրամանագիր մը ղրկեց բոլոր հասակաւորներուն և կառավարիչներուն հայոց եկեղեցական առանձնաշնորհմանց խնդրոյն մասին, ուր կըսուի թէ «Հայոց պատրիարքարանի տրուած կայսերական հնաւանդ հրովարտականներուն իմաստին համեմատ՝ եպիսկոպոսներուն ու առաջնորդներուն նկատմամբ երբ մի բողոք տեղի ունենայ, մինչև որ նոյն բողոքոյ ստուգութիւնը հայոց պատրիարքարանի կողմանէ չը հաստատուի, եպիսկոպոսներն ու առաջնորդները պաշտօնազուրկ չը պիտի լինեն»։ Հակառակ հայոց պատրիարքոյ շնորհեալ հրովարտական և եպարքոսական հրամանագրի, որոյ միջան իսկ զեռ չորացած չէ, արդի եպարքոսը մասնաւոր պաշտօնագրով մը Կիլիկիոյ Առանայի կուսակալին կը յայտնէ նոյն քաղաքի առաջնորդ Մ. Կրտիչ եպիսկոպոսի պաշտօնազուրկ լինելը և առանց որ և է բողոքի, ինքնագլուխ կը զրկէ զնա իր պաշտօնէն։ Առանայի ազգ. վարչութեան քաղ. և կրօն. ժողովներն, տեղական և թեմական ժողովրդեան թախանձագին խնդրանաց համեմատ, մի պաշտօնական տեղեկագրութեամբ Կ. Պօլսոյ պատրիարքին կը ղրկէ, խնդրելով որ իրենց առաջնորդը կրկին իր պաշտօնին մէջ վերահաս տատել տալու ջանայ, սակայն իզուր Կ. Պօլսոյ պատրիարքն ու ազգ. վարչութիւնը, ազգ. կրօնական ժողովոյ անդամակցութենէ զրկուած եպիսկոպոսաց համար ի՞նչ կարողացաւ ընել, որ մի գաւառի առաջնորդի համար կարենայ բան մը ընել»։

Մեզ հաղորդում են, թէ «Չէյթուցի 43 բանտարկեալը, ընդ որս Կարապետ եպիսկոպոս Ուլիոյ, տակաւին Հալէպի նահանգին կեդրոնական բանտին մէջ կը հիծեն։ Այս նահանգին մէջ թրքաց ձեռքով հայ կուսանաց ու կանանց բաղմաթիւ առեւանգութիւնք տեղի կուտենան։ Թուրք կառավարութիւնը՝ առեւանգուածները իրենց կամօք թրքացած են ըսելով, առեւանգուները զատապարտութենէ ազատ կը թողու և այդ կերպով առաւել ևս թուրք հասարակութեան մէջ պղծագործութեան ու մոլեռանդութեան ախտերը կը տարածէ։ Հաղթական չէրբէսներն ալ տեղ-տեղ աւարառութիւններ ու մարդասպանութիւններ ընելէ չեն դադարիր»։

«Հնչակի» նախնիքաց համարում մենք հաղորդեցինք Առանայում բանտարկված հաճընցիների արձակման լուրը. այժմ՝ դրա մասին մեզ գրում են հետեւեալը . —

«Առանայի մէջ Հաճընցի տասն և հինգ բանտարկեալք արձակուեցան, սակայն ո՛չ տաճիկաց կայսեր բարի կամօք, այլ այժմ ստուգուած է, թէ վերահաս և անապահալ քաղաքականութեան մը և մէկ օտար տէրութեան աղեղնութեան մը արդիւնքն է այդ ինչպէս կերելի, մեր աղբային վարչութեանց գլուխ Կ. Պօլսոյ ազգ. պատրիարքարանը լուր անգամ չունեցաւ այդ արձակման մասին, եթէ ոչ թմրուկներ կը զարնէր «առատագութ կայ-

սեր գործընթացներն՝ ցոյց տալու համար:

Թէ՛ Ատանայի և Թէ՛ Հալէպի նահանգաց մէջ քար-քերտի հայերն երբ կը ճամբորդեն, Ամերիկայ երթալու արատանութեամբ կը բռնուին, կառավարութեան պաշտօնեայնէն կը կողոպտուին, կը բանտարկուին և յետ կողարկուին ի ֆարրերդ: Դժբաղդ քարերդցիք Թէ՛ հաղարաւոր ոսկիներէ կը զրկուին և Թէ՛ անտանելի թշուառութիւն կը կրեն:

Նոյեմբեր 5 ից մեզ գրուած են հետեւեալ կարեւոր տեղեկութիւնները. —

Վերջին ժամանակներս սկսած է հրոսակաց խումբ մը երեան գալ Սերաստիւյ նահանգին մէջ, որ ժողովրդեան մէջ իրարանցում կը պատճառէ և մանաւանդ երկիւղ կը ներշնչէ թուրք կառավարական մարմնոց, որոց դէմ կը գործէ: Յայտնենք մի քանի դէպք այդ խմբի մասին:

Ամասիայի Ղաւղայ գիւղաքաղաքէն մէկ ժամ հեռաւորութեամբ Չալթաք ըստած ձորին մէջ պահուած հրոսակաց խումբը կը յարձակի յիշեալ ձորէն անցնող կարաւանի մը վրայ՝ կալանաւոր մը փախցնելու նպատակաւ, զինուորականի մը ձին կսպաննէ և զինքը կը վիրաւորէ: Կարաւանը անձնաւոր կը լինի, յանձնելով երեք ռէվոլվեր, մէկ հրացան և այլն զոյքեր...:

Սամսոնէն հայ կալանաւոր մը, զոր Կ. Պօլիս կը տանէին, կերպով մը կը յաջողի իր վրայ հսկող զինուորականաց ձեռքէն փախչիլ: Ամեն կողմ հեռագիր կը տրուի, Թէ՛ փախստականը բռնեն ու որ գտնեն, սակայն բոլոր ջանք ու աշխատութիւն ապարդիւն կը մնան:

Հոկտեմբեր 6 էն սկսեալ Ամասիայի և Մարզուանի մէջ սարսափելի խուզարկութիւններ ընել սկսան, սխառք ուակելով թէ «ձեր տան մէջ ասպատակներ կը պահէք»: Մարզուանի մէջ տասէն աւելի տուններ խուզարկելին, բայց երբ ոչինչ չը կարողացան գտնել, 30 ի չափ կիր-ճիի ձեռով հագնուած երիտասարդ հայ արհեստաւորներ ձերբակալելին, կարծելով թէ կամ ասպատակներ են և կամ անոնցմէ լուր ունին: Միաժամ արհեստաւորներն ու գիւղացիներն՝ որք բնաւ տեղեկութիւն չունին այդ ասպատակներէն, անիրաւ տեղը հալածանաց ու չարչարանաց ենթարկուելով առաւել ևս կը գրգռուին ու կը հիասթափին:

Ամասիայէն և Ղաւղայէն ոստիկաններ կը զրկուին Մարզուան ասպատակաց խումբը հալածելու և բռնելու համար. սակայն ոստիկանք չը համարձակելով խմբին վրայ երթալ, կը մնան զիւրերը և նեղելով գիւղացիները, իրենց զուարճութեանց կը նային: Ասպատակ խումբը իմանալով այս, թուրք ճամբորդներուն կը պատուիրէ, որ «գնացէք, ոստիկանաց իմացուցէք որ մենք այս ինչ տեղն ենք, թող գան ու բռնեն զմեզ»: Բայց երբ ճամբորդներ ըն իմաց կուտան ոստիկանաց, ասոնք տեղեկութիւն բերող ճամբորդներն բռնելով կը ծնծնեն, կը բանտարկեն, ըսելով թէ «ինչո՞ւ ասպատակաց խմբին տեղը մեզ կիմացունէք. չէ՞ որ եթէ բռնելու ելնենք մեզի ալ պիտի

սպաննեն»: Զը գիտնալ կը ձեռնան ասպատակաց խմբին գտնուած վայրը, որպէս զի մէկ կողմանէ ժամանակ անցունելով իրենց աշխատանքի համար ամսաթոշակ կորզեն և միւս կողմանէ սլառասլանատու չըմնալու համար, կառավարութիւնը խաբեն, ըսելով թէ չատ աշխատեցանք, սակայն չը կարողացանք գտնել:

Հոկտեմբեր 20 ին, կիրակի օրը նոյն Չալթաք ըստած տեղը երեսուն չէրքէսներ, ուղեւոր ասպատակաց հայածել, կուռի կը բռնուին նորա հետ: Խումբը կստիպուի մէկ չէրքէս սպաննել և երկուք ալ վիրաւորելով՝ անցնել ու երթալ Գափու. գայա ըստած տեղը Գանի մը կիրճին եր մտադրութիւն ունենալով Գափու գայա կոչուած գիւղի վրայ յալ ձակելով և ասպատակաց խումբն իմանալով այդ, անդ պատրաստ կսպասէր նոցա գալտեան: Երբ կիրճին երեան կուգան, խումբը յանկարծ նոցա չորս կողմը պաշարելով կուռի կսկսի, որ կը տեսնէ 5 ժամ: Կիրճին երկու մեռեալ և 5 վիրաւոր թողնով կը փախչին, իսկ խումբը կանցնի և Թաւրիւր աղայի տան վրայ յարձակելով 700 օսմն. ոսկի չափ դրամ և զոյքեր կառնէ և վերադարձած ժամանակ կը տեսնէ որ Չալթաքի մէջ կրկին չէրքէսներ հաւաքուած՝ կուգեն ձերբակալել զինքը: Այդտեղ դարձեալ մի չէրքէս սպաննելով կը շարունակէ իր ճամբան:

Այս բոլորը մանրամասն կը հեռագրեն Թէ՛ Սամսոնի և Թէ՛ այլ տեղի կառավարութեանց, ըսելով թէ «Մինաս Կանի խումբը տեղւոյս խաղաղութիւնը կը խռովէ...»: Կառավարութիւնը ամեն կողմ օստիկաններ կը ցրուէ և երբ չը յաջողի յիշեալ խումբը ձերբակալել, ոստիկանաց ասպատակաց ձեռով հագուած հազցունել կուտայ՝ որով կարենայ զանոնք խաբել: Ոստիկաններն չեն համարձակի ասպատակաց խմբին վրայ գնալու, ըսելով թէ «կէ պէրմէյէ վազթըմըլ եօք» (սատկելու ժամանակ չունենք): Կառավարութիւնը շուարած՝ նորանոր մարդիկներ կը հրաւիրէ ոստիկան գրուելու, սակայն նոցա կը պատասխանեն թէ «ձեր տուած ամսաթոշակն մեզ հարկաւոր չէ. մենք մեր կեանքը չնշին գումարի մը համար վտանգի տակ չենք գներ...»:

Տեղական կառավարութիւնը, ասպատակաց խմբի փոխարէն՝ ձերբակալելով բոլորովին անմեղ մարդիկ, զոր ծունէութիւն ցոյց տալու համար՝ որպէս զինուէրներ և չքանչաններ ստանայ, կը հեռագրէ Կ. Պօլիս Թէ՛, Մինաս Կանի խմբի մարդիկը ձերբակալելով՝ ամեն բան կարգադրեր է: Այս լուրը, զոր հրատարակած է Կ. Պօլսոյ «Ծաղիկ» թերթը հոկտեմբեր 19 թ., բացարձակ սուտ և սխալ է: Այսպիսի սխալ լուրերի տարածայնութիւնը, ուրիշ նպատակ չունին, եթէ ոչ կառավարութեան տկարութիւնը ծածկելու և իբրեւ թէ այլ նման խմբերու վհատութիւն պատճառելու:

Հոկտեմբեր 29 ից մեզ հաղորդում են հետեւեալը. —

Սերաստիւյ կուսակալին կողմանէ լրտես զրկուած Յարուսթիւն անուն 25 տարեկան անձը, որ Երզնկայի, Մարզուան և Սամսոն գնացած ու ինչ. ինչ

կարևոր տեղեկություններ լրտեսած էր, և որոյ լրտեսութիւնը ստուգուած էր, տասն օր յառաջ սպաննուած է:

Ամասիայի մէջ զօրադատի Տէլի. Խուրչիտ անուն անձը, զօրանոցի շինութեան համար պահատեալ տախտակները ձրիապէս ձեռք ձգելու նպատակաւ՝ տախտակաւաճառ հայու մը կերթայ և տախտակ 50 տախտակ կը պահանջէ: Հայը կռահելով Տէլի - Խուրչուտի խորամանկութիւնը, կրսէ «մեր սովորութիւնը կանխիկ վճարելի է»: Վաճառականին մերժողական խօսքին վրայ թուրքը բարկացած՝ կուզէ բռնութեամբ տախտակներն առնել, սակայն հայը իր յանդուգն պատասխաններովը կընդգրկմանայ և կը մերժէ տալ: Երբ օրը գիշեր ժամանակ յիշեալ զինուորական պաշտօնեան քանի մը զինւորներու ընկերակցութեամբ կը վերադառնայ հայուն խանութը և այս անգամ ոչ թէ տախտակները գնելու, այլ տիրոջը բացակայութեան դանոնք հրկիզելու գիտաւորութեամբ: Զինուորաց կը հրամայէ, որ հետեւին բերած քարիւղին տախտակներուն վրայ լեցունեն ու կրակ տան: Հրամանը կը կատարուի և տախտակներն կը բռնկին: Տախտակաւաճառին խանութը ամբողջովին այրելէն վերջ կը բակը կսկսի տարածուիլ նորա կից գտնուած ցորենաւաճառ հայոց խանութները՝ որք նոյնպէս մոխիր պիտի դառնային, եթէ դրացիներն ու շուկայի պահապաններն իմանալով վրայ չը հասնէին կրակը մարելու: Հայ երիտասարդ մը իրողութիւնը իմանալով՝ կուզէ բէմովելի հարուածներով պատժել Տէլի - Խուրչիտը, սակայն գնտակ կը վրիպի և երկայնահասակ չարագործը երկիւղէն փախ չելով՝ կազատի:

Հոկտեմբեր ամսոյս մէջ աղքատ քրիստոնէից վրայ զիջեալ տուրքերն ժողովելու նպատակաւ՝ թուրքերէն գօմիսիօն (մանածոցով) մը կազմուեցաւ, որ ամենախիստ միջոցներն ի գործ դնելով՝ կը ջանայ կարելիին չար քիչ ժամանակէն ժողովել: Այդ գօմիսիօնի կարգադրուած միջոցն է՝ տասնեակներով արհեստաւորներ բանտարկել տալ և պահանջուած տուրքերը չի կրցող վճարողները օրերով բանտին մէջ թողուլ անօթի, ծարաւ: Օրական աշխատանքով ապրող արհեստաւորաց ընտանեաց վիճակը անտանելի կը դառնայ, տանց մէջ սովալլուկ կը մնան: Բանտարկեալներն տեղւոյն աղգ. վարչութեան ադիւստգիր մը մատուցանելով՝ կը խնդրեն իրենց թշուառ վիճակին մասին միջոցներ ձեռք առնել, սակայն ցարդ անյոյս և անօգնական բանտին մէջ կը հեծին: Աշտուակեր և անգութ կառավարութիւնը որ և է ադիւստ մօտիկ ընել չուզեր, այլ դրամ, դրամ կը պրտայ:

Մարդուանէն նոյեմբեր 3 ից գրում են. «Պալայեան մահգեսի Ասատուածատուրը հինգ օր յառաջ Հաճի Գուզ ըստած տեղէն գալով՝ գիշերը ժամը մէկ ու կէսին ատենները իր տուն մտած ժամուն տեղւոյն ոստիկան ապետ Ադիման աղայի որդին Հասան Օն պաշին և ասոր ընկերներէն Թէքէ թաղեցի Սալէհ և Հաֆիզը անունով ոստիկանք յիշեալ Աստուածատու

րին վրայ յարձակելով 53 օսմն. ոսկին կը կողոպտեն և տուրքով ու ատրճանակով գլուխը և այլ տեղեր վիրաւորելով կըռնեն, թէ կառավարութեան տունէն քեղի կուզեն: Վիրաւորեալը կը հետևի նոցա, սակայն տեսնելով՝ թէ զինքը ոչ թէ կառավարութեան գուռը, այլ ուրիշ կողմ կը տանին և կուզեն քաղաքէն դուրս հանել սպաննելու նպատակաւ, կսկսի բարձրաձայն աղաղակել՝ «Եթ նութիւն»: Աղաղակին վրայ մօտակայ քանի մը հայ և թուրք տներէն դուրս գալով օգնութեան կը հասնին: Ոստիկանք կուզեն փախչի, սակայն խռնուած բազմութիւնը զանոնք կը ձերբակալէ և այս իրողութիւնը կառավարութեան իմաց կը տրուի: Աստուածատուր խելոյն բոլորեց քաղաքապետին (գայմազամին), որ յիշեալ Հասան օսպաշին ձերբակալելով՝ գրիցեց Ամասիա, ուր երկու օր բանտ մնալէն վերջ մօտթանթըզի քննութեամբ ազատ թողուեցաւ:

Վ. Պօսից հաղորդում են հետեւեալը. —

Ղալաթի աշտարակին մօտերը երեք փօլիս և քանի մը ծպտեալ ոստիկաններ կուզեն հայ երիտասարդի մը վրան խուզարկել, զիտնալով՝ որ «Հնչակ» կը կրէ: Փօլիսներէն մին կը մօտենայ երիտասարդին և թեւէն բռնելով՝ կրսէ «գու վտանգաւոր մէկը կերելիս, վրայ պիտի խուզարկեմ»: Երիտասարդը կը պատասխանէ, թէ «այդ անկարելի է որ փողոցին մէջ վրաս խուզարկես: Երթանք ձեր պահականոցը՝ հոն կարող էք ուզածնուդ չափ վրաս նայել»: Ոստիկանը սոյն ընդգրկման պատասխանին վրայ բարկացած՝ երիտասարդին կապտակէ. սա հըրելով ոստիկանը, ձեռքէն կը սրժի ու կսկսի փախչի: Ոստիկանը տեսնելով, որ որսը ձեռքէն խոյս կուտայ, ատրճանակ կարճակէ ետեւէն, կը սուրէ միւս ընկերաց և ինքը երիտասարդին ետեւէն կը վազէ: Երիտասարդը քովի փողոցին մէջ գէպի ներս քաշուած դռան կիները կը պահուի և ոստիկանը վազելով իր քովէն անցած պահուն՝ դաշոյնի հարուածով մը գետին կը վրէժ, և այսպիսով կը յաջողի աղատիւր Կըսուր թէ՛ վիրաւորեալ ոստիկանը մեռած է:

Աթէնքից գրում են մեզ հետեւեալը. —

«Անցեալ կիրակի Եր. 16 ին, տեղւոյս կրիտացիները փառաւոր հանդէսով տօնեցին 66 թուականի իրենց ապստամբութեան 25 - ամակը և կատարեցին այդ ապստամբութեան մէջ մեռնողներուն հոգեհանգիստը: Հնչակեան Յ. Կուսակցութեան ներկայացուցիչը տօնին ձին հրաւիրագրով հրաւիրուած լինելով 40 էն աւելի հայերու հետ միասին ներկայ գտնուեցաւ հանդէսին, որուն ներկայ էր խուռն բազմութիւն և հիւլեն ժողովրդեան ընտրեալոցն զասը Բաղմաթիւ ճառեր կարդաց ուեցան:»

Յօդուածներ, թղթակցութիւններ և տեղեկութիւններ ուղարկել հետեւեալ հասցեով.

Paris. (France). — M. Beniard. Poste restante.

Իսկ դրամական մանդատները (mandat) ուղարկել այս հասցեով. —

Eaux-Vives. (Suisse). — M. Daniel. Poste restante.

Ենթոյն. Հայկական ազատ տարան.